

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה לו: גדרי הפסק בברכות הנהנין (4):
"ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר

המזון"

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה לו: גדרי הפסק בברכות הנהנין (4): "ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון"

* *

רקע

בסוגיות הקודמות עסקנו בגדרי הפסק בברכות הנהנין. סוגייתנו ממשיכה בדין זה ומתחדש בה שיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון.

מקורות

- א. גמ' מב.-מב: "מתני' בריך על היין... אלא לאחר המזון אחד מברך לכולם" פסחים קג.-קג: "רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא... הכא לא עקר דעתיה ממשתיא"
- ב. תוס' ד"ה ורב רי"ף ל.-ל: "מתני' בריך על היין... דקיימא לן כתלמידי דרב דאמרי אינו פוטר" תלמידי רבינו יונה ד"ה ורב, ואומר ר' יצחק הזקן ז"ל רמב"ם הל' ברכות פ"ד הי"ב
- ג. רא"ה ד"ה בא להם יין שלטי הגבורים ל: אות ג
- ד. שו"ע סי' קעד סע' ד-ו, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה בא להם יין

בא להם יין בתוך המזון אפילו בשבתות וימים טובים אינו פוטר יין שלאחר המזון משום דזה לשרות, פירוש דהיינו יין שבתוך המזון, וזה לשתות, פירוש דהינו יין שלאחר המזון. פירוש, דהאי דלשרות הוא כאכילה ואינו בדין לאכילה שיפטור שתיה דתרי עניני נינהו. פירוש, ומיהו יין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון דאי משום דדמי לשתיה קצת דמכל מקום משקה הוא הרי יין שלפני המזון פוטר, ואי משום דדמי לאכילה הרי הוא כדברים הבאים בתוך סעודה מחמת סעודה שהם פטורים וזה ברור.

הסבר הסוגיה

ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. [משנה מב.]

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין, אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס. [גמ' מב:]

המשנה אומרת שיין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, ור' יוחנן מצמצם את דין המשנה וקובע שרק בשבתות וימים טובים, שבהם אדם קובע סעודתו על היין, יין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון. מבואר בתוס' [ד"ה ורב] שדין זה הוא רק כשאין דעתו

בשעת הברכה על היין שלאחר המזון, אך אם דעתו בשעת הברכה בפירוש על היין שלאחר המזון, אינו צריך לחזור ולברך על יין זה!¹

ניתן להבין את הדין שיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון בשתי דרכים, לאור שתי ההבנות שלמדנו בסוגיות הקודמות בגדרי הפסק בברכות:

א. הברכה פוטרת רק משקה שבירכו עליו, זאת אומרת, שהברכה פוטרת רק יין שדעתו עליו בשעת הברכה. בשבתות וימים טובים, למרות שלא היתה לו דעה מפורשת על היין שלאחר הסעודה, כיוון שרגילים לשתות לאחר הסעודה, דעתו בסתמא היתה גם על היין שלאחר הסעודה [עיין שער הציון (סי' קעד אות יב) המוכיח כך מדברי התוס' (מב: ד"ה ורב, פסחים ק: ד"ה ידי)].

ב. הברכה פוטרת את כל הכלול ב"יחידת השתייה", בין יין שהיתה דעתו עליו בשעת הברכה, ובין יין שלא היתה דעתו עליו בשעת הברכה. החילוק בין שבתות וימים טובים לימי החול, שבשבתות וימים טובים, שאדם קובע סעודתו על היין, גם יין שלאחר המזון כלול ב"יחידת השתייה", ואילו בימי החול, שאין אדם קובע סעודתו על היין, יין שלאחר המזון אינו כלול ב"יחידת השתייה".

ניתן גם להעלות הבנה שלישית המצרפת את שתי ההבנות הראשונות. ברכה פוטרת את כל הכלול ב"יחידת השתייה", אך יין שלאחר המזון אינו כלול באותה יחידה עם היין שלפני המזון, ולכן היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון רק בשבתות וימים טובים שמסתמא דעתו בשעת הברכה היתה גם על יין שלאחר המזון.

איבעיא להו, בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון... אבל הכא דזה לשתות וזה לשרות לא, או דילמא לא שנא. [גמ' מב:]

נחלקו האמוראים אם יין שבתוך הסעודה, המיועד לשרות אכילה במעיו, פוטר יין שלאחר הסעודה, המיועד לשתייה. הראשונים פוסקים שאינו פוטר. נחלקו הראשונים מדוע "לשרות" אינו פוטר "לשתות": תוס' [ד"ה ורב] וראשונים נוספים מסבירים שיין המיועד לשתייה חשוב יותר מיין המיועד לשרות, ולכן יין שאינו חשוב אינו פוטר יין חשוב. הרא"ה [ד"ה בא להם יין] מפרש: "דהאי דלשרות הוי כאכילה, ואינו בדין לאכילה שיפטור שתייה, דתרי עניני ניהו". "מעשה אכילה" אינו יכול לפטור "מעשה שתייה".

נפקא מינה אפשרית בין הסבר התוס' לבין הסבר הרא"ה היא אם יין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה. תוס' סוברים שפוטר, שהרי יין לפני הסעודה מיועד לשתייה, והוא חשוב מיין שבתוך הסעודה. לפי הסבר הרא"ה נראה שהוא אינו פוטר, כשם ש"מעשה אכילה" אינו פוטר "מעשה שתייה", כך "מעשה שתייה" אינו פוטר "מעשה אכילה" [אולם ברא"ה מפורש שהמברך על יין לפני הסעודה אינו חוזר ומברך על היין שבסעודה, עיין בדבריו כיצד הוא מסביר דין זה].

¹ הרא"ה אינו מצטט דין זה, ועל פי פסקו בסוגיית "בירך על פרי ונפל מידו" [ראה להלן עמ' 182] נראה שהוא חולק על כך [ראה עמ' 183 הערה 4].

הסבר התוס' שדבר שאינו חשוב אינו פוטר דבר חשוב, דומה לשיטת הרשב"א [מב. ד"ה ולענין (עיי' לעיל עמ' 145)] שפרי שאינו משבעת המינים אינו פוטר פרי משבעת המינים. הרשב"א הגביל דין זה רק לכשפוטרו "דרך גררה", אבל אם התכוון בפירוש גם על המין משבעת המינים פוטר. בדומה לזה אומר הרי"א² [בשלטי הגבורים ל: אות ג] שיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין שלאחר הסעודה רק אם בירך סתם, אבל אם מכוון בשעת הברכה על היין שלאחר הסעודה פוטר.

בשיטת הרא"ה מתחדש לכאורה חידוש גדול, שאדם אינו יכול לברך ברכת "שהכל" גם על אוכלים וגם על משקים, אלא צריך ברכה נפרדת לאוכלים וברכה נפרדת למשקים. אמנם, ניתן לומר, שהרא"ה מקבל את סברת הרשב"א והרי"א², ורק "דרך גררה" אוכלים ומשקים אינם פוטרים זה את זה.

הראשונים דנים אם גם יין של קידוש ושל הבדלה שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה. תלמידי רבינו יונה [ל: ד"ה ואומר ר' יצחק] והרא"ש [סי' לב] סוברים שיין של קידוש ויין של הבדלה שלפני הסעודה פוטרים את היין שבתוך הסעודה. מסתימת לשונם משמע שהיין פוטר את היין שבתוך הסעודה בין כשמקדש או מבדיל לפני נטילת ידיים ובין כשמקדש או מבדיל לאחר נטילת ידיים. תוס' [ד"ה ורב] סוברים שרק יין שלאחר נטילת ידיים פוטר את היין שבתוך המזון, ולכן יין של קידוש או של הבדלה שלאחר נטילת ידיים פוטר את היין שבתוך הסעודה. תוס' מביאים "יש חולקים" שלדעתם יין של הבדלה אינו פוטר יין שבתוך הסעודה אפילו הבדיל לאחר נטילת ידיים, וכותבים שיש מחמירים להוציא עצמם מהמחלוקת ולהבדיל לפני נטילת ידיים, שאז צריך לברך אחריו ברכה מעין שלוש, וממילא צריך לברך על היין שבתוך הסעודה.

שיטת תוס' שרק יין לאחר נטילת ידיים פוטר יין שבתוך הסעודה צריכה הסבר, אם דעתו לשתות יין בתוך הסעודה, מדוע יין שלפני נטילת ידיים אינו פוטר יין שבתוך הסעודה? ואם אין דעתו לשתות יין בתוך הסעודה, מדוע יין שלאחר נטילת ידיים פוטר? נראה להסביר, שלדעתם יין שלפני הסעודה פוטר יין שלאחר הסעודה מפני שהם כלולים באותה "יחידת שתייה", ויין שלפני נטילת ידיים אינו חלק מהיחידה של יין שבתוך הסעודה.

לפי הסבר זה, מובן גם החילוק בין קידוש לבין הבדלה, דינו של קידוש להיות במקום סעודה, ולכן הוא חלק מ"יחידת השתייה" של היין שבתוך הסעודה, ואילו הבדלה אינה קשורה לסעודה, ולכן היא יחידה נפרדת².

² בסוף דברי התוס' כתוב שכדי לאפוקי נפשיהו מפלוגתא יש מחמירין להבדיל לפני נטילת ידים ולהתחייב לברך על היין ברכה מעין שלוש, ואז ממילא חייבים לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה. תוס' אינם מעלים אפשרות לצאת מהספק על ידי שיתכוון בפירוש לפטור בברכת היין של הבדלה את היין שבתוך הסעודה, למרות שבתחילת דבריהם כתבו בפירוש שהשותה יין לפני הסעודה ודעתו לשתות בתוך הסעודה פוטרו אפילו בימות החול. ניתן לפרש שדברי התוס' בסיפא הם רק לשיטה המחלקת בין קידוש לבין הבדלה, ולפייה הברכה פוטרת רק מאכלים הכלולים באותה יחידה, וניתן לפרש שגם התוס' עצמם מקבלים דין זה, אלא שבסתם יין שלפני הסעודה הכוונה בשעת הברכה מגדירה את "יחידת השתייה", אך יין הבדלה הוא יחידה בפני עצמו, ולכן כוונה אינה מצרפת אליו יין שבתוך הסעודה.

סיכום

הסוגיה עוסקת בדיני הפסק בברכת "בורא פרי הגפן" שלפני הסעודה, בתוכה ולאחריה, והיא קובעת את הדינים הבאים:

א. יין שלפני הסעודה פוטר את היין שלאחר הסעודה רק בשבתות וימים טובים שבהם אדם קובע סעודתו על היין.

ב. נחלקו האמוראים אם יין שבתוך הסעודה שהוא "לשרות" פוטר יין לאחר הסעודה שהוא "לשתות". הראשונים פוסקים שיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין שלאחר הסעודה.

ג. הראשונים סוברים שיין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה. רוב הראשונים סוברים שגם יין קידוש וגם יין של הבדלה שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה, אך תוס' מביאים יש חולקים הסוברים שיין של הבדלה אינו פוטר. רוב הראשונים סוברים שיין שלפני הסעודה הפוטר יין שבתוך הסעודה ולאחריה הוא גם יין ששותים לפני נטילת ידיים, תוס' אומרים שהוא יין ששותים לאחר נטילת ידיים.

הלכה

השו"ע [סי' קעד סע' ד-ה] פוסק שיין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה, ופוסק שדי לו בברכה אחת על כל היין ששותה בתוך הסעודה אלא אם כשבירך לא היתה דעתו אלא על אותו הכוס ונמלך לשתות עוד. השו"ע משמיט את דין יין שלאחר המזון כנראה מפני שהראשונים אומרים שבזמננו, שאין אנו מסלקים ידינו מהפת עד ברכת המזון, אין לנו דין "אחר המזון". הוא גם משמיט את החילוק בין שבתות וימים טובים לשאר ימות השנה, כנראה מפני שחילוק זה נאמר לגבי יין שלאחר המזון בלבד.

עוד פוסק השו"ע [שם] כי יין קידוש ויין הבדלה שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון, ויש אומרים שיין הבדלה פוטר רק כשנטל ידיו לפני הבדלה, ולכן המבדיל קודם נטילה יכול שלא להוציא את היין שבתוך הסעודה, ובדיעבד אם לא כיוון כך, לא יברך על היין שבתוך הסעודה, מפני שספק ברכות להקל.